

KKO 2024:20 – Jaa/Ei/Tyhjä/Poissa? Korkeimman oikeuden täysistuntoratkaisu vangitsemisen laillisten perusteiden ja ihmisoikeusvelvoitteiden yhteensopivuudesta

Lakimies
3–4/2024
s. 526–536

1. Johdanto

Korkeimman oikeuden 4.3.2024 antamassa täysistuntoratkaisussa KKO 2024:20 pakkokeinolain vangitsemisen laillisten perusteiden ja ihmisoikeusvelvoitteiden yhteensopivuudesta on nähtävissä kolme erilaista tulkintalinjaa. Yhdeksän oikeusneuvosta muodosti niukan enemmistön, ja tämän lisäksi ratkaisuun liitettiin kaksi eriävää mielipidettä. Ensimmäisen eriävän mielipiteen allekirjoitti kahdeksan oikeusneuvosta, kun taas toisen eriävän mielipiteen taakse tuli kaksi oikeusneuvosta. Huomionarvoista on, että koko täysistunto oli samaa mieltä ratkaisun lopputuloksesta mutta eri mieltä ratkaisun perusteluista.

Tapauksessa on tiivistetysti kyse siitä, mahdollistavatko pakkokeinolain (806/2011) säännökset niin sanottujen ylitörkeiden rikosten tapauksessa epäillyn vangitsemisen todennäköisin syin pelkän epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella. Taustalla on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) pakkokeinolain uudistamisen jälkeen vuonna 2016 tarkentunut tulkinta vangitsemisen edellytyksistä. EIT:n tarkentuneen tulkinnan mukaan epäillyn vangitseminen ei voi perustua pelkkään rikosepäilyn vakavuuteen vaan vangitsemiseen täytyy aina olla myös olennaiset ja riittävät syyt. Korkeimman oikeuden ratkaistavaksi tuli, onko kyseessä oleva pakkokeinolain ylitörkeitä rikoksia koskeva vangitsemissäännös sovitettavissa yhteen EIT:n muuttuneen tulkinnan kanssa vai ovatko edellä mainittu pakkokeinolain säännös ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet mahdollisesti perustuslain (731/1999, PL) 106 §:n tarkoittamalla tavalla ilmeisessä ristiriidassa.

Korkeimman oikeuden enemmistö tulkitsi kyseisen pakkokeinolain säännöksen olevan ilmeisessä ristiriidassa perus- ja ihmisoikeuksien kanssa PL 106 §:n edellyttämällä tavalla. Ensimmäisessä eriävässä mielipiteessä vähemmistöön jääneet kahdeksan oikeusneuvosta puolestaan päätyivät tulkinnassaan siihen, ettei mitään ristiriitaa pakkokeinolain säännösten ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden välillä ole. Toisessa eriävässä mielipiteessä kaksi oikeusneuvosta päätyivät puolestaan siihen, että ristiriita pakkokeinolain säännöksen ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden välillä on olemassa mutta ristiriita on mahdollista poistaa perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla.

* *Maija Dahlberg*, OTT, apulaisprofessori, Itä-Suomen yliopisto.

Tässä oikeustapauskomentissa analysoin korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluita valtiosääntöoikeudellisesta näkökulmasta. Keskeinen valtiosääntö-oikeudellinen ongelma on etusijasäännöksen tulkinta ja soveltaminen (PL 106 §) eli se, kuinka ilmeisyysvaatimuksen argumentoidaan täyttyvän ja miten etusijan antaminen perustuslain säännökselle on tässä ratkaisussa ymmärretty.

2. Tapauksen taustaa

Käräjäoikeus oli määrännyt A:n vangittavaksi todennäköisin syin murhasta epäiltynä. A kanteli hovioikeuteen ja vetosi kantelussaan siihen, että EIT:n Buzadji v. Moldova 5.7.2016 (suuri jaosto) -ratkaisun perusteella vangitsemista ei voida perustaa pelkästään epäillyn rikoksen vakavuuteen vaan lisäksi on osoitettava vangitsemisen erityisten edellytysten täyttyvän. Hovioikeus korosti, ettei A:n vangitseminen ollut perustunut pelkkään rikosepäilyyn vaan rikosepäilyn ja vangitsemisen perusteeksi oli esitetty esitutkinnassa myös muita ilmi tulleita seikkoja. Hovioikeus siten hylkäsi kantelun. A haki valituslupaa korkeimmasta oikeudesta, ja A:lle myönnettiin valituslupa. Korkeimman oikeuden presidentti siirsi asian ratkaistavaksi täysistunnossa.

A vetosi keskeisesti EIT:n Buzadji-ratkaisuun, jossa EIT tarkensi EIS 5 artiklan 3 kappaleen tulkintaa vapaudenriiston laillisista edellytyksistä. EIT on aiemmassa oikeuskäytännössään linjannut, että 5 artiklan 1 kappaleen c kohdassa mainittu rikosepäily on välttämätön edellytys vapaudenriiston jatkamisen pätevyydelle mutta se ei itsessään riitä vapaudenriiston perusteeksi enää tietyn ajanjakson jälkeen. Ajanjakson kulumisen jälkeen oli arvioitava, muodostivatko muut oikeusviranomaisen viittaamat seikat perusteen vapaudenriiston jatkamiselle. Jos nämä seikat olivat olennaisia ja riittäviä (relevant and sufficient), tuli vielä tutkia, olivatko kansalliset viranomaiset noudattaneet menettelyssä erityistä huolellisuutta (katso esimerkiksi EIT Letellier v. Ranska 26.6.1991).

Buzadji-ratkaisussaan EIT kehitti olemassa olevaa tulkintalinjaansa tarkentamalla vapaudenriiston edellytyksiä. EIT piti olemassa olevassa tulkintalinjassaan ongelmallisena erityisesti sitä, että vapaudenriiston laillisuus oli EIS 5 artiklan 3 kappaleen mukaan saatettava ”viipymättä” viranomaisten tutkittavaksi mutta vapaudenriiston erityiset perusteet oli esitettävä vasta, kun vapaudenriistoa jatketaan. EIT toi esiin, että valtaosa Euroopan neuvoston sopimusvaltioista vaatii, että vangitsemiselle on esitettävä olennaiset ja riittävät perusteet jo ensimmäisessä tuomioistuinkäsittelyssä. Oikeusvertailevan otteen jälkeen EIT tarkensi myös omaa tulkintalinjaansa siten, että viranomaisten on esitettävä rikosepäilyn lisäksi olennaiset ja riittävät perusteet vangitsemiselle jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä – ei vasta siinä vaiheessa, kun vangitsemista jatketaan.

Olenaisina ja riittävinä perusteina EIT mainitsee esimerkiksi pakenemisen vaaran, todistajien painostamisen vaaran, tutkinnan vaikeuttamisen ja yleisen järjestyksen vaarantumisen.¹

Pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimien saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi saman luvun 5 §:n 1 momentissa säädettyjen edellytyksien mukaisesti. Lain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta (vangitsemis-säännös niin sanotusta ylitörkeästä rikoksesta). Momentin 2 kohta soveltuu puolestaan, jos jotakuta epäillään todennäköisin syin rikoksesta, josta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Tällöin pidättämiseen vaaditaan lisäksi jonkin säännöksen a–c alakohdassa säädetyn edellytyksen täyttyminen. Näitä edellytyksiä ovat karttamisvaara ja sotkemisvaara.

Pakkokeinolain esitöistä ilmenee yhtäältä lainsäätäjän tarkoittaneen, että vangitsemisen erityiset edellytykset eivät koske ylitörkeitä rikoksia.² Toisaalta pakkokeinolainsäädännön valmistelussa on jatkuvasti kiinnitetty huomio siihen, että esimerkiksi vangitsemisen edellytykset täyttävät EIT:n oikeuskäytännön edellytykset.³ Lainsäätäjän tarkoituksena on siis keskeisesti ollut se, että pakkokeinolainsäädäntö täyttää kansainväliset ihmisoikeusveloitteet sellaisina kuin niitä on esimerkiksi EIT:n oikeuskäytännössä tulkittu. Perustuslakivaliokunta on lainsäätämisen yhteydessä arvioinut pakkokeinolain perustuslainmukaisuuden, mutta se ei lausunnossaan käsitellyt vangitsemisen edellytyksiä koskevaa sääntelyä.⁴

Vakiintuneen tulkinnan mukaan vangitsemisen erityisten edellytysten arviointia ei ole vaadittu silloin, kun kysymyksessä on ollut niin sanottu ylitörkeä rikos, josta vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta tai enemmän.⁵ EIT:n aikaisemman oikeuskäytännön mukaan on vaadittu tutkittavan rikoksen törkeälaatuisuuden lisäksi erityisten edellytysten esittämistä vasta, kun vangitsemista mahdollisesti jatketaan. Vuoden 2016 EIT:n tulkintalinjanmuutoksen myötä on kuitenkin selvää, että erityisten edellytysten esittämistä vaaditaan jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä, vaikka kyse olisi niin sanotusta ylitörkeästä rikoksesta.

1. EIT Buzadji v. Moldova, kohta 88.

2. Ks. esim. hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta 181/1994 vp ja hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta 52/2002 vp.

3. Ks. esim. hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi 222/2010 vp.

4. Perustuslakivaliokunnan lausunto 66/2010 vp (HE 222/2010 vp).

5. Ks. esim. Markku Fredman – Janne Kanerva – Matti Tolvanen – Marko Viitanen, Esitutkinta ja pakkokeinot. 6. uud. painos. Alma Talent 2020, s. 795.

Mielenkiintoinen kysymys on, mikä merkitys oikeudellisessa tulkinnassa on annettava tässä asiassa lainsäätäjän hieman eri tavoin painottuville tarkoituksille. Yhtäältä esitöistä löytyy se selkeä lainsäätäjän tarkoitus, että vangitsemisen erityiset edellytykset eivät koske ylitörkeitä rikoksia. Toisaalta esitöistä löytyy myös se yleisempi mutta yksiselitteinen lainsäätäjän tarkoitus, että pakkokeinolainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden on tarkoitettu olevan yhteensopivia. Tulisiko esitöihin painottuvassa laintulkinnassa antaa painoarvoa sille, että lainsäätjä ei voi täysin ennakoida EIT:n oikeuskäytännön kehittymistä? Miten lain tulkinnassa pitäisi suhtautua lainsäätäjän tarkoitukseen, joka kohdistuu yksittäiseen säännökseen (mikrotaso), verrattuna lainsäätäjän tarkoitukseen, joka kohdistuu koko säädökseen (metataso)?

3. PL 106 §:n ilmeisyyden arviointi ja etusijaperiaate

3.1. Jaa – ilmeinen ristiriita on olemassa

Jos tuomioistuimessa herää epäily, että lain soveltaminen voi johtaa ilmeiseen ristiriitaan perustuslain kanssa, tuomioistuimen on ensiksi selvitettävä mahdollisen ristiriidan ilmeisyys. Ristiriidan on oltava ensinnäkin selvä ja riidaton eikä siis oikeudellisena kysymyksenä tulkinnanvarainen. Perustuslain esitöissä korostetaan lisäksi PL 106 §:n ilmeisyyttä selvittäessä, että tuomioistuimen on ensisijaisesti pyrittävä ratkaisemaan ristiriita perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla. Perustuslain esitöissä korostetaan, että useimmiten mahdolliset ristiriidat tavallisen lain ja perustuslain välillä ovat näennäisiä ja ristiriita poistuu tulkinnalla. Lisäksi jos perustuslakivaliokunta on todennut lakiehdotuksen perustuslainmukaiseksi, tuomioistuin ei voi katsoa ilmeisyyskriteerin täyttyvän.⁶

Korkeimman oikeuden enemmistö tuo ratkaisun KKO 2024:20 perusteluissa esiin selkeän ristiriidan kansallisen lain säännöksen ja EIT:n linjaaman tulkinnan välillä: pakkokeinolain säännös mahdollistaa ylitörkeiden rikosten tapauksessa vangitsemisen pelkän rikosepäilyn perusteella, kun taas EIT:n tarkennetun oikeuskäytännön mukaan vangitseminen ei voi perustua pelkkään rikosepäilyn vakavuuteen. EIT on vaatinut rikosepäilyn lisäksi olennaisia ja riittäviä syitä vangitsemiselle jo silloin, kun kyse on ensimmäisestä vangitsemiskäsittelystä. Pakkokeinolain säännös, jossa EIT:n vaatimat erityiset syyt otetaan huomioon, koskevat kansallisen lainsäädännön mukaan ainoastaan lievempiä rikosepäilyjä. Korkeimman oikeuden enemmistön mukaan ylitörkeitä rikoksia koskevaa pak-

6. Ks. hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi 1/1998 vp, s. 164.

kokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan säännöstä ja saman momentin 2 kohdassa olevia lievempiä rikosepäilyjä koskevia erityisiä vangitsemisedellytyksiä ei voida tulkita yhdessä, koska se olisi säännösten sanamuodon vastaista tulkintaa. Enemmistö perustaa tulkintansa korkeimman oikeuden aiempaan ratkaisuun, jossa se on todennut, että perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta ei ole mahdollista, jos sanamuodon vastainen tulkinta muuttaa säännöksen keskeisen sisällön lainsäätäjän ilmaisemasta tarkoituksesta poikkeavaksi.⁷ Tässä huomionarvoista on, että ennemmistö ei jää pohtimaan, mikä tässä tapauksessa on ollut lainsäätäjän tarkoitus. Jos ennemmistö olisi tulkinnut lainsäätäjän keskeiseksi tarkoitukseksi kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen pakkokeinoista säädettyä, pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdan tulkinnallinen yhteensovittaminen tuskin olisi ollut sanamuodon vastaista.

Korkeimman oikeuden ennemmistö ei myöskään lainkaan perustele ilmeisyysvaatimuksen täyttymistä. Aiemmin tuomioistuimet ovat korostaneet PL 106 §:n soveltamistilanteissa ilmeisyysvaatimuksen taustaa eli sitä, mitä se tarkoittaa lain soveltamistilanteissa ja miksi soveltamiskynnys eli ilmeisyysvaatimus tässä tapauksessa ylittyy.⁸ Nyt korkeimman oikeuden ennemmistö toteaa lyhyesti ristiriidan olevan ilmeinen, koska perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta johtaisi ennemmistön mukaan tulkitsemaan pakkokeinolain säännöksiä niiden sanamuodon ja lainsäätäjän tarkoituksen vastaisesti.

Kun tuomioistuin tulkitsee ristiriidan lain ja perustuslain välillä olevan ilmeinen, PL 106 §:n mukaan tuomioistuimen on tämän jälkeen ”annettava etusija perustuslain säännökselle”. Säännöksen on katsottu tarkoittavan sitä, että ilmeisyysvaatimuksen täytyessä ratkaisu pitää tehdä suoraan perustuslain nojalla. Toisin sanoen PL 106 § velvoittaa yksiselitteisesti lain säännöksen soveltamatta jättämiseen ja ratkaisun tekemiseen suoraan perustuslain nojalla. Tämä on ilmaistu hyvin yksiselitteisesti sekä perustuslain esitöissä että oikeuskirjallisuudessa.⁹

Tässä ratkaisussa korkeimman oikeuden ennemmistö kuitenkin kulki niin sanottua luovaa kolmatta tietä. Enemmistö jätti ensin soveltamatta lain säännöksen, jonka juuri oli katsonut olevan ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, ja tämän jälkeen jätti kuitenkin asian ratkaisematta suoraan perustuslain nojalla.¹⁰ Enemmistö päätyi valtiosääntöoikeudellisesti varsin ongelmalliseen PL 106 §:n soveltamisratkaisuun. Todettuaan ilmeisen pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan ja ihmisoikeusvelvoitteiden välisen ristiriidan se jätti

7. KKO 2024:20, kohta 25.

8. Ks. esim. KKO 2021:42, kohdat 12–22 ja KKO 2022:26, kohdat 38–45.

9. HE 1/1998 vp, s. 162–164; Juha Lavapuro, Perustuslain 106 §:n ilmeisyysvaatimuksen vaikutuksista oikeuskäytännössä. Lakimies 4/2008, s. 582–611; Ilkka Saraviita, Perustuslaki. Talentum 2011, s. 911 ja Jaakko Husa – Antero Jyränki, Valtiosääntöoikeus. Kauppakaari 2021, s. 438.

10. Ks. esim. KKO 2004:26, kohta 22 ja KKO 2021:42, kohta 22.

soveltamatta sanotun lain säännöksen ja sovelsi sen sijaan toista pakkokeinolain säännöstä:

” – ristiriita on poistettavissa jättämällä soveltamatta pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta ja soveltamalla pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan a–c alakohdassa säädettyjä vangitsemisen edellytyksiä myös silloin, kun vangittuna pitämisen perusteena on ylitörkeä rikos, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta.”¹¹

Perustuslain esitöistä ei nähdäkseni voida johtaa tällaista tulkintaa, eikä sellaista ole valtiosääntökirjallisuudessaan esitetty: jos tuomioistuin havaitsee lain säännöksen olevan ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen tulee jättää kyseessä oleva lain säännös soveltamatta ja ratkaista asia suoraan perustuslain nojalla.¹²

Lisäksi mielenkiintoista on, että korkeimman oikeuden enemmistö ensin toteaa ristiriidan ilmeisyyden PL 106 §:n tarkoittamalla tavalla ja seuraavaksi kuitenkin näyttää, kuinka ristiriita tavallisen lain säännöksen ja perustuslain välillä on mahdollista poistaa. Tässä argumentaatioketjun kohdassa ulkopuolinen tipahtaa: kun tuomioistuin on PL 106 §:n edellyttämällä tavalla ensin päätenyt siihen, että ristiriita on ilmeinen, PL 106 §:n mukaan seuraava vaihe on, että tuomioistuin jättää tavallisen lain säännöksen soveltamatta ja antaa etusijan perustuslain säännökselle. Tässä enemmistö kuitenkin jollakin tapaa ottaakin askeleen taakse päin ja kertoo, kuinka juuri todettu ilmeinen ristiriita on poistettavissa jättämällä soveltamatta pakkokeinolain ristiriitainen säännös ja soveltamalla sen sijaan pakkokeinolain toista säännöstä. Tämä ei enemmistön mukaan nähtävästi olisi ollut mahdollista ilman PL 106 §:n ilmeisyysvaatimuksen täyttymistä.

Korkeimman oikeuden enemmistö toisin sanoen päätyy siihen, että kyseessä on ilmeinen ristiriita pakkokeinolain niin sanottuja ylitörkeitä rikoksia koskevan vangitsemissäännöksen ja perustuslain välillä ja että PL 106 § mahdollistaa sen, että pakkokeinolain säännöksiä voitiin soveltaa niiden sanamuotojen vastaisesti. Valtiosääntöoikeuden tutkijan näkökulmasta erikoista on se, että PL 106 §:n etusijasääntöä voidaan soveltaa muullakin tavalla kuin joko–tai-tyyppisesti. Ilmeinen ristiriita lain säännöksen ja perustuslain välillä voi korkeimman oikeuden enemmistön tulkinnan mukaan johtaa siihen, että perustuslaki ei saakaan etusijaa. Oikeuskirjallisuudessa PL 106 §:n etusijasääntöä on tulkittu hyvin tiukasti: harva muu perustuslain säännös on kirjoitettu imperatiivin muotoon, minkä lisäksi harva muu perustuslain säännös antaa selkeän säännön etusijan antamiselle, jos ilmeisyysvaatimus täyttyy.¹³

11. KKO 2024:20, kohta 33.

12. Asian ratkaisemisesta perustuslain nojalla PL 106 §:n edellyttämällä tavalla ks. esim. KKO 2004:26, kohta 22; KKO 2021:42, kohta 22; KKO 2022:26, kohta 45.

13. Ks. esim. Saraviita 2011, s. 911–913.

Korkeimman oikeuden enemmistöratkaisun johtopäätökseen – jättää pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta soveltamatta ja soveltaa sen sijaan saman säännöksen 2 kohtaa – olisi ollut mahdollista päätyä myös ilman PL 106 §:n soveltamista. PL 106 §:n yksiselitteinen sanamuoto ei anna tukea enemmistön valitsemalle tulkintavaihtoehdolle.

3.2. Ei – mitään ristiriitaa ei ole

Kahdeksan vähemmistöön jäänyttä oikeusneuvosta tulkitsivat pakkokeinolainsäädännön suhdetta kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin eri tavalla kuin enemmistö. Vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset korostivat, että pakkokeinolain sääntely muodostaa kokonaisuuden, jossa rikosepäilyyn perustuvien pakkokeinojen käyttämisen edellytykset määräytyvät sekä laissa säädettyjen erityisten edellytysten että lain yleisten periaatteiden perusteella. Siten esimerkiksi niin sanottuja ylitörkeitä rikoksia koskevasta vangitsemissäädännöksestä ei seuraa, että vangitseminen voi perustua ainoastaan epäilyn rikoksen vakavuuteen, vaan vangitsemisesta päätettäessä on aina otettava huomioon myös pakkokeinojen käyttöä rajoittavat yleiset periaatteet. Näitä yleisiä periaatteita ovat muun muassa suhteellisuusperiaate (pakkokeinolain 1 luvun 2 §), vähemmän haitan periaate (pakkokeinolain 1 luvun 3 §) ja kohtuuttoman vangitsemisen kielto (pakkokeinolain 2 luvun 13 §).

Lisäksi eriävän mielipiteen jättäneet oikeusneuvokset korostivat, että pakkokeinolaissa lainsäätäjän tarkoituksena on ollut, että laki täyttää ihmisoikeussopimuksesta johtuvat vaatimukset. Tässä oikeusneuvokset toivat esille myös sen, että lainsäätäjän tiedossa on ollut, että ihmisoikeussopimuksen tulkinta kehittyä ajan myötä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön kautta. Tässä näkökulmassa korostuu lainsäädännön tarkoituksen ymmärtäminen pikemminkin yleisemmän tason tavoitteista kuin yksittäisen säännöksen päämäärästä käsin.¹⁴ Lisäksi on nähdäkseni selvää, että perus- ja ihmisoikeusliittännäisen lainsäädännön tarkoitus ei voi redusoida yksittäisen säännöksen lain esitöissä hahmoteltuun tarkoitukseen vaan lain tarkoituksena on ensisijaisesti nähtävä säädöksen yleisempi tarkoitus perus- ja ihmisoikeuksien noudattamisessa.

Pakkokeinolainsäädännön ymmärtäminen kokonaisuutena ja lain tarkoituksen näkeminen erityisesti ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamisen näkökulmasta johtavat loogisesti siihen tulkintaan, että mitään ristiriitaa EIT:n tulkintakäytännön ja pakkokeinolainsäädännön välillä ei ole. EIT:n tarkentunut tulkintakäytäntö on mahdollista ottaa huomioon yleisesti pakkokeinolain tulkinnassa, kun tuomioistuin vangitsemisen edellytyksiä arvioidessaan soveltaa pakkokeinojen

14. Ks. lisää Maija Dahlberg – Mirjami Paso, Kansallisen lainsäädännön, ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta – mikä muuttuu? Lakimies 7–8/2020, s. 925–953.

käyttöä rajoittavia yleisiä periaatteita. Lisäksi tämän eriävän mielipiteen esittäneet oikeusneuvokset korostavat, että tällainen tulkinta on mahdollista tehdä pakkokeinolain säännösten sanamuotojen asettamissa rajoissa, kun otetaan huomioon lain tarkoitus ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisena. Tämä on nähdäkseni konkreettinen esimerkki siitä, kuinka kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet voidaan tavoitteellisen ja systemaattisen laintulkinnan keinoin sovittaa yhteen kansallisen lain kanssa ilman, että on tarvetta operoida viimesijaiseksi keinoksi säännetyllä PL 106 §:n etusijasäännöksellä.

3.3. Tyhjä – ristiriita poistettavissa tulkinnalla

Kaksi oikeusneuvosta päätyi kahden edellä esitetyn tulkinnan välimaastoon. Tässä eriävässä mielipiteessä pakkokeinolainsäädännön ja EIT:n tulkintakäytännön välillä nähtiin ristiriita, mutta ristiriita oli poistettavissa perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla. Siten pakkokeinolain säännösten soveltaminen ei johda PL 106 §:n vaatimalla tavalla ilmeiseen ristiriitaan perustuslain kanssa.

Tässä eriävässä mielipiteessä korostetaan enemmistön tavoin, että pakkokeinolain niin sanottuja ylitörkeitä rikoksia koskeva vangitsemissännös mahdollistaa lähtökohtaisesti sen, että epäilty voidaan vangita pelkästään epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella. Kaksi eriävän mielipiteen esittänyttä oikeusneuvosta kuitenkin poikkeavat enemmistön tulkinnasta siinä, että he korostavat mainitun pakkokeinolain säännöksen sanamuotoa. Säännöksessä on muotoilut ”saadaan pidättää / saadaan määrätä vangittavaksi”, jolloin säännös ei sanamuotojensa perusteella velvoita vangitsemaan tällaisestakaan rikoksesta epäiltyä. Säännös jättää siten avoimeksi sen, millä tarkemmilla edellytyksillä epäilty on vangittava. Näin ollen kaksi eriävän mielipiteen esittänyttä oikeusneuvosta päätyvät siihen, että myös ylitörkeästä rikoksesta epäillyn vangitseminen edellyttää muiden perusteiden kuin rikoksen vakavuuden huomioon ottamista.

Myös tässä eriävässä mielipiteessä korostetaan pakkokeinolainsäädännön tarkoitusta nimenomaan ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen näkökulmasta. Kun pakkokeinolain keskeisenä tarkoituksena on ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen, eriävän mielipiteen esittäneet oikeusneuvokset näkevät perusteltuna ja luontevana, että vangitsemisen edellytyksiä arvioidaan myös EIT:n ratkaisukäytännön pohjalta. Tässä eriävässä mielipiteessä vangitsemisen edellytykseksi hyväksytyt perusteet vastaavat osin niitä erityisiä edellytyksiä, joista Suomessa säädetään pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan a–c alakohdassa.

Toisin kuin enemmistön näkemyksessä tässä eriävässä mielipiteessä ei pidetä ongelmallisena sitä, että ylitörkeästä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangitsemista harkittaessa otetaan huomioon pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan a–c alakohdasta ilmeneviä ja EIT:n oikeuskäytännössä hyväksytyjä perusteita vangitsemista rajoittavina perusteina. Tämä on esimerkki

siitä, kuinka ihmisoikeusveloitteet voidaan oikeudellisen tulkinnan kautta ottaa mukaan kansallisen lain tulkintaan venyttämällä säännöksen sanamuotoja ja siten sovittaa yhteen kansallisia ja kansainvälisiä säännöksiä, jotka ehkä ensisilmäyksellä tai tiukan sanamuodon mukaisen tulkinnan näkökulmasta näyttäisivät olevan ristiriidassa keskenään.¹⁵

3.4. Poissa – oikeudellisen päätöksenteon kompromissit

Oikeudelliselle päätöksenteolle on hyvin luontaista, että ratkaisuharkinnassa ei hakemalla haeta yksimielistä kantaa vaan päätöksentekoon kuuluvat tavanomaisesti myös eriävät mielipiteet. Sitä vastoin esimerkiksi poliittiselle päätöksenteolle on luontaista yksimielisen ratkaisun hakeminen neuvottelujen ja kompromissien avulla.¹⁶ Oikeudelliselle ratkaisulle on myös luontaista, että päättelyn tulee olla looginen ja ehyt, ja tämän suhteen voi olla vaikea tehdä kompromisseja. Yksimielisellä oikeudellisella ratkaisulla on kuitenkin vahva legitimitetti sinänsä: ratkaisu on monen eri näkemyksen yhteensovitettu tulos, ja ratkaisun takana seisovat kaikki tuomioistuimen kokoonpanon jäsenet. Varsinkin PL 106 §:ää sovellettaessa voisi olla perusteltua, että ilmeisyysvaatimuksen täyttyminen vaatisi *de facto* yksimielisen ratkaisun tuomioistuimelta.¹⁷ Kun ristiriidan ilmeisyys vaatii perustuslain esitöiden mukaan sitä, että ristiriita ei saa olla tulkinnanvarainen, olisi varsin luontevaa vaatia ilmeisen ristiriidan ylittymiseen tuomioistuimen yksimielistä tulkintaa ristiriidan ilmeisyydestä.

Tässä täysistuntoratkaisussa jäsenten äänet jakautuivat hyvin tasaisesti. Enemmistö muodostui lopulta yhdeksästä oikeusneuvoksesta, kun taas ensimmäinen vähemmistöön jäänyt tulkinta sai taakseen kahdeksan oikeusneuvosta. Lisäksi toiseen vähemmistöön jääneen tulkintaratkaisun taakse jäi kaksi oikeusneuvosta. Huomionarvoista on, että kaksi vähemmistöön jäänyttä tulkintaratkaisua ovat tosiasiallisesti hyvin lähellä toisiaan: jos kaksi vähemmistöä olisivat löytäneet neuvottelujen kautta toisensa, enemmistö–vähemmistö–asetelma olisi kääntynyt päinvastaiseksi. Kun kyse on oikeusjärjestelmän kannalta mitä oleellisimmasta kysymyksestä, lakien perustuslainmukaisuuden arvioinnista, ylimmälle oikeusasteelle ja ennakkopäätöstuomioistuimelle voisi olla hyväksi pyrkiä

15. Ks. Tapio Määttä, Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. *Lakimies* 2/2013, s. 171–191.

16. Christine Landfried, *Constitutional Review in the European Legal Space: A Political Science Perspective*, s. 591–612 teoksessa Armin von Bogdandy – Peter M. Huber – Christopher Grabenwarter (eds), *The Max Planck Handbooks in European Public Law IV*. OUP 2023, s. 597–598.

17. Tätä on esittänyt jo aiemmin Jaakko Husa artikkelissaan Lakien perustuslainmukaisuuden valvonta ja valtiosääntöuudistus. *Defensor Legis* 2/1998, s. 183–215, 205–206.

neuvottelemaan ja löytämään jopa yksimielisyyttä näin perustavanlaatuisessa perustuslain tulkintaan liittyvässä kysymyksessä.¹⁸

4. Lopuksi

Korkeimman oikeuden ratkaisu on herättänyt jo tuoreeltaan paljon kiinnostusta sekä tutkijoissa että praktikoissa. Yksi keskeinen kysymys tietenkin on, mikä ennakkopäätösarvo korkeimman oikeuden enemmistön ratkaisulle pitäisi valtiosääntöoikeudellisesti varsin kritiikille alttiiden ja ristiriitaisten perusteluiden vuoksi antaa.

Valtiosääntöoikeuden tutkija ei pysty välttymään siltä ajatukselta, että korkeimman oikeuden enemmistön ratkaisua ohjasivat ainakin osittain oikeuspoliittiset syyt. Käsillä olevassa asiassa aukeni varsin harvoin tarjolla oleva mahdollisuus PL 106 §:n arvioimiseen ja soveltamiseen. Valtiosääntöoikeudellisesti ja oikeuslähdeoppillisesti tapauksen asetelma mahdollisti myös sen, että korkein oikeus pääsi linjaamaan EIT:n ratkaisujen asemasta kansallisen lain tulkinnassa, mikä on herättänyt varsin vilkasta akateemista keskustelua sekä kansallisesti että kansainvälisesti.¹⁹

Tuomioistuinten ja tuomareiden roolia suomalaisessa oikeusjärjestelmässä on luonnehdittu varsin paljon lainsäätäjän kunnioittamisasenteen ja pidättyväisten oikeudellisten tulkintojen (self-restraint) näkökulmista.²⁰ Korkeimman oikeuden ratkaisun myötä herää kysymys, onko tuomioistuinten vakiintuneessa

18. Pohjoismaisista ylimmistä tuomioistuimista ja perustuslain tulkinnasta ks. esim. Maija Dahlberg – Haukur Logi Karlsson – Katalin Kelemen, *Nordic Courts: An Example of Cooperation and Dialogue*, s. 290–312 teoksessa Kálmán Pócza (ed.), *Constitutional Review in Western Europe: Judicial-Legislative Relations in Comparative Perspective*. Routledge 2024.

19. Oikeuslähdeoppillisesta keskustelusta ks. esim. Juha Karhu, Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. *Lakimies* 7–8/2020, s. 1017–1034 ja David Thor Björgvinsson, *The Effect of the Judgments of the ECtHR before the National Courts – A Nordic Approach?* *Nordic Journal of International Law* 85(4) 2016, s. 303–321.

20. Ks. esim. Jaakko Husa, *Constitutional Mentality*, s. 41–60 teoksessa Pia Letto-Vanamo – Ditlev Tamm – Bent Ole Gram Mortensen (eds), *Nordic Law in European Context*. Springer 2019.

tavassa tulkita perustuslakia varsin pidättyväisesti ja lainsäätäjän tahtoa kunnioittaen nähtävissä jonkinlaista liikettä. Osa tutkijoista on jo kauan peräänkuulluttanut suomalaisten tuomioistuinten aktiivisempaa ja rohkeampaa asennetta perus- ja ihmisoikeuksien tulkinnassa.²¹

Yhtäältä tuomioistuinten aktiivinen ja rohkea asenne perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisessa on varsin perusteltua. Toisaalta tuomioistuinten aktiivinen rooli ja mahdollinen lainsäätäjän aseman haastaminen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden nojalla voivat olla ongelmallisia demokratian ja vallanjaon näkökulmasta. Kaikessa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa oleellista tietysti on perustelujen oikeudellinen hyväksyttävyys. Näiltä osin korkeimman oikeuden enemmistön perustelut jäävät varsin vaillinaisiksi. Nähtäväksi tietysti jää, edustaako tämä korkeimman oikeuden ratkaisu suomalaisten tuomioistuinten aktiivisempaa linjaa perustuslain tulkitsijana vai jääkö ratkaisu vain yksittäiseksi irtiotoksi.

Maija Dahlberg

21. Ks. esim. Juha Lavapuro – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin, Rights-based Constitutionalism in Finland and the Development of Pluralist Constitutional Review. *International Journal of Constitutional Law* 9(2) 2011, s. 505–531 ja Martin Scheinin, Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa. Valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosäisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.